

Cuvinte cheie: Transilvania de Nord, arhitectură, inscripții, meșteri

Schlagwörter: Nösnerland, Architektur, Inschriften, Baumeister

Dificultatea pătrunderii, a înțelegerii profunde a vieții unui sat săsesc de odinioară apare explicabilă din partea unui orășean, în condițiile în care el nu a făcut parte din această comunitate matricială. Judecata este valabilă credem, chiar și atunci când au fost efectuate cercetări de durată în acest mediu, cercetări sistematice, temeinice și laborioase precum acelea concretizate în *Topografia monumentelor din Transilvania (Denkmaltopographie Siebenbürgen)*, proiect ambițios, de amploare extindere – inventarierea a vizat cele 241 de localități săsești din Transilvania – inițiat de Consiliul Cultural al Sașilor, care a elaborat proiectul „Documentarea patrimoniului săsesc din Transilvania”, finanțat de guvernul federal german pe o perioadă de opt ani (1992-1998). Cele patru „echipe” alcătuite din istorici de artă, istorici, arheologi, arhitecți, ingineri și fotografi, au efectuat o documentare sistematică și științifică a așezărilor rurale, a fondului construit de monumente din ținuturile locuite de germanii din Transilvania. Această Inventar al monumentelor din Transilvania a avut drept model ampla documentație a „Monumentelor Renaniei”, secțiune integrantă a „Topografiei monumentelor Republicii Federale Germania”, un corpus editat pe baza listei actualizate de monumente patrimoniale germane. La baza metodologiei de cercetare a corpusului transilvan a stat metoda aplicată, începând cu anul 1977 în Renania-Westfalia dar mai cu seamă sprijinului concret (instrucțiuni) acordat de Thomas Hohn și dr. Matthias Kitschenberg, o cercetare la monument ce urmărea inventarierea sistematică a patrimoniului cultural, a moștenirilor vernaculare susceptibile de a fi ocrotite de lege. Iată însă că practica pe teren a condus spre o benefică completare a acestei metode, cadrul de investigare fiind mult mai cuprinzător luându-se în considerare și monumentele, bunurile culturale aparținând celorlalte naționalități transilvănene, românii și maghiarii care au conviețuit cu populația săsească. În egală măsură stăruie însă regretul că o bună parte din materialul adunat nu a fost publicat; sperăm însă că vremuri mai bune, post criza globalizantă, firește unei evoluții ciclice, vor redeștepta interesul față de această cercetare și fișele arhivate la Gundelsheim și la Institutul de Arheologie și Istoria Artei al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, vor vedea lumina tiparului, întregind în chip benefic istoria prin cultură și monument a germanilor din Transilvania.

Una dintre condițiile reușitei unei astfel de întreprinderi, percepția satului așa spune, este că el ar trebui să trăiască în noi sau în orșicare dintre cercetătorii acestuia, așa după cum bine constata Lucian Blaga în discursul de recepție în Academia Română (5 iunie 1937), intitulat *Elogiul satului românesc*¹. În cadrul temei date suntem convingși că filosoful din Lancrăm, bun explorator al sufletului și a gândirii germanilor, ar fi putut să exprime, *mutatis mutandis* și un elogiu al satului săsesc, cunoscut de altminteri foarte bine de eruditul profesor transilvan.

Neavând în memoria mea amintiri trăite, fenomene petrecute acolo sau percepția orizonturilor satului săsesc voi aborda aceste entități indirect cu ajutorul unor secvențe „mărturisitoare” cu iz cronicăresc alcătuitoare a „stratului specific” creatorilor culturii rurale a germanilor transilvăneni, în care făuritorul încearcă să-și depășească anonimatul printr-o benefică personalizare, prin acele „determinante stilistice” ale

1 Lucian Blaga, *Elogiul satului românesc*, în „Discursuri de recepție la Academia română”, Ediție îngrijită de Octav Păun și Antoaneta Tănăsescu. Prefață de Octav Păun. Documentar de Antoaneta Tănăsescu, Editura Albatros, București, 1980, pp. 250-251.

Nicolae Sabău

Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

e-mail: nicolaesabau@personal.ro

vieții individuale ordonate în cutume severe de colectivitate (vecinătățile rurale). Exemplul care ne sprijină afirmația îl vom găsi în scurtele istorii familiale locale săpate în chip invariabil pe grinzile aparente ale tavanelor din lemn, pe traversele ce încoronează porțile carosabile, în nișele frontoanelor sau chiar pe hornurile și pe cadrul luminatoarelor din tablă a caselor din satele săsești bistrițene din *Nösnerland*-ul de odinioară.

Cu siguranță, asemenea unui sat românesc sau unei așezări ungurești și satul săsesc își revendică o matrice stilistică bine conturată, un apriori stilistic ce reprezintă însăși matca unei culturi populare bine definită. Se admite însă că nivelul și posibilitățile stilistice proprii sufletului german, detectabil între popoarele europene, se remarcă prin puterea creației durabile, a talentului, a devoțiunii și dăruirii față de muncă, la care se adaugă acel cultivat *habitus vital*, trăsături care au condus și au facilitat realizarea unor opere remarcabile precum sunt cunoscutele biserici fortificate, cetățile sătești, arhitectura civilă și „industrial” rurală a germanilor din Transilvania. Valențele și voința culturală a sașilor se traduc printr-o arhitectură diferită de aceea a satelor românești și maghiare, am fi tentați să o considerăm aproape protourbană. Organizarea satelor săsești este întotdeauna identică, în cea mai bună parte, desenul, aspectul și dispoziția parcelelor coboară mult în timp reflectând o puternică tradiție a vechilor coloniști. Casa de locuit, la cele mai vechi așezări e dezvoltată în profunzimea parcelei având fațada îngustă spre uliță, la edificiile mai noi dezvoltarea se face pe lățimea parcelei, fațada principală fiind paralelă cu aliniamentul străzii. Așadar, funcție de diferitele epoci dar și de zone, fațadele alungite sau mai scurte se situează la stradă. Fațada scurtă trădează o dezvoltare a clădirii în profunzimea parcelei, în vreme ce fațada lungă pune în valoare o parcelă mai generoasă în aliniamentul străzii. Curtea poate fi dezvoltată în spate dar și în flancul casei, un spațiu privat, exclusivist, ferit de privirea străinilor dar și a celorlalți membri ai comunității locale, obturată de zidul aflat în prelungirea fațadei principale, în care au fost practicate porțile carosabilă și pietonală. Anexele sunt bine distribuite, spatele gospodărie fiind întotdeauna protejat împotriva animalelor sălbatice sau a eventualilor intruși de hambarul masiv edificat din piatră sau cărămidă, mai rar exclusiv din lemn. Fațadele caselor dezvoltate un exersat gust artistic, îngrijite, uneori la nivel decorativ translând, începând cu secolul al XIX-lea, mai mult spre cele de aspect urban decât rural. Acoperișul inițial, obiectivele aflate în picioare în epoca cercetării noastre au acel „*Giebel*”, materialul învelitor fiind țigla solz. Spațiul interior în zonele bistrițene e delimitat de obicei în trei încăperi (*Fedăstăuș*, *Leif*, *Handăstăuș*); există însă și o cameră de alimente în spatele casei, apoi beciul (*Kallär*) plasat uneori sub încăperea de la stradă, cu accesul de aici, alteori cu intrare dinspre curte și prispă, târnațul (*Haast*, *Hauäl*), acesta orientat spre curte dar în unele așezări bistrițene și spre stradă, fiind marcată de stâlpi din lemn (*Feisst*). Accesul obișnuit în Fedăstăuș se face dinspre uliță și din Leif; în Leif se intră dinspre curte iar în Handăstăuș se accede din Leif. Urcarea în pod se face din Leif iar comunicarea cu prispa (*Haast*) dinspre uliță și dinspre curte. Desigur, în funcție de starea materială a proprietarului casa are mai multe sau mai puține dintre aceste încăperi tradiționale. În unele sate bistrițene din ansamblul gospodăriei făceau parte șopronul (*Şopn*), plasat în prelungirea casei și alipit unei construcții anexe mai complexă, cu Fânar (*Firtl*), șură (*Şaier*), grajd (*Ştool*) cu care forma un unghi drept. Cotețele (*Şvainstool und Hennestool*) erau construite separat față în față cu casa. În perimetrul parcelei, la unele gospodării există și fântâna (*Broan*). Curtea casei (*Hoof*) prezenta suprafețe variabile, de la un perimetru mai mare la unul mai mic, funcție de mărimea și suprafața generală a așezării și a parcelărilor familiale (de la 10 m la mai mult de 20 m).

Înclinarea, propensiunea spre durabilitate și util apare ca o specificitate de necontestat a realizărilor menționate. Această matcă stilistică reprezintă o realitate constantă. Actul creației rurale în cazul sașilor refuză anonimatul, inscripțiile voit și conștient marcate în aproape fiecare dintre aceste unități construite se înșirue precum niște monade ce contribuie la alcătuirea și deslușirea lumii rurale. Toate aceste valențe programatice care stau la baza alcătuirii satului săsesc sunt rareori tulburate de vreă undă de lirism gratuit. Poate o anumă sensibilitate sufletească, solidară cu un evident simț al măsurii, al unei rânduieli democratice, de lăudabilă comuniune familială poate fi deslușit în conținutul acestor inscripții, unde, aproape de fiecare dată numelui proprietarului îi este asociat și cel al soției. Vom fi părtașii unui *vademecum* ce înregistrează onomastici ale unor familii săsești din ținutul bistrițean, raportul dintre omul pios și Dumnezeu, conștientizarea forței Lui și convingerea reușitei în orșicare sector el existenței noastre efemere prin credință și prin muncă, relația pozitivă dintre nucleul familial și comunitate, benefică pentru succesul și progresul-acesteia, elogiul prieteniei dar și al hărniciei, calea cea mai sigură spre realizări durabile așa precum au fost și încă mai sunt exemplele de arhitectură rurală din zidărie, de o frumusețe și o trănicie care a înfruntat secolele.

Nu vom stărui mai mult decât am făcut-o asupra organizării acestor gospodării, nu vom fi preocupați de analiza planimetriei și elevației, a șarpantelor și anexelor acestor case dezvoltate funcție de planuri simple